

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
NILS WAHL
prezentate la 14 aprilie 2016¹

Cauza C-168/15

Milena Tomášová
împotriva
Ministerstvo spravodlivosti SR,
Pohotovosť s. r. o.

[cerere de decizie preliminară formulată de Okresný súd Prešov (Tribunalul Districtual din Prešov, Slovacia)]

„Trimitere preliminară — Protecția consumatorilor — Clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii — Directiva 93/13/CEE — Contract de credit de consum — Executare silită a unei sentințe arbitrale — Omisiunea instanței de executare de apreciere a caracterului abuziv al clauzelor conținute în contract — Răspunderea unui stat membru pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii imputabile unei instanțe naționale — Condiții pentru angajarea răspunderii — Existența unei încălcări suficient de grave a dreptului Uniunii”

I – Introducere cu privire la importanța cauzei principale, situația de fapt din litigiul principal și întrebările preliminare

1. Consacrarea în dreptul Uniunii a unei obligații a instanței naționale, atunci când dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop, de a invoca din oficiu existența unei clauze abuzive într-un contract încheiat între un consumator și un profesionist, în temeiul Directivei 93/13/CEE², constituie un progres considerabil în ceea ce privește protecția consumatorilor.
2. Prin prezenta cauză se solicită Curții să stabilească dacă efectivitatea Directivei 93/13 implică în mod necesar să fie, în plus, angajată răspunderea extracontractuală a statului membru pentru omisiunea unei instanțe naționale de a aprecia din oficiu, în cadrul specific al unei proceduri de executare silită, existența unei clauze abuzive într-un contract de credit de consum. Problema care se ridică în termeni mai generali este dacă și în ce condiții neîndeplinirea de către instanțele naționale a obligației lor de a examina din oficiu existența unei clauze abuzive într-un contract încheiat între un profesionist și un consumator poate fi sancționată prin angajarea răspunderii statului membru în cauză.
3. Această cauză își are originea într-un litigiu dintre doamna Tomášová, pe de o parte, și Ministerstvo spravodlivosti SR (Ministerul Justiției din Republica Slovacă) și Pohotovosť s. r. o., pe de altă parte, în legătură cu executarea unei sentințe arbitrale prin care doamna Tomášová fusese obligată la plata unor sume de bani legate de încheierea unui contract de credit de consum.

1 — Limba originală: franceza.

2 — Directiva Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2 p. 273).

4. Din decizia de trimitere reiese că doamna Tomášová este o pensionară al cărei unic venit constă într-o pensie în cuantum de 347 de euro. În anul 2007, ea a încheiat un contract de credit de consum cu Pohotovosť, pe baza căruia a contractat un împrumut de 232 de euro.
5. Acest contract se prezenta sub forma unui contract de adeziune și includea o clauză compromisorie care prevedea obligația de a accepta soluționarea litigiilor legate de acesta de către un tribunal arbitral cu sediul situat la o distanță de peste 400 de km de domiciliul doamnei Tomášová. Pe de altă parte, conform acestui contract, dobânzile de întârziere erau de 91,25 % pe an. În plus, contractul în cauză nu menționa dobânda anuală efectivă.
6. Întrucât a avut întârzieri în rambursarea creditului și nu a putut plăti dobânzile de întârziere respective, doamna Tomášová a contractat un alt împrumut de 232,36 euro de la Pohotovosť.
7. Prin deciziile din 9 aprilie și din 15 mai 2008 ale Stálý rozhodcovský súd (Tribunalul Permanent de Arbitraj), doamna Tomášová a fost obligată la plata către Pohotovosť a mai multe sume pentru nerambursarea creditelor în cauză, a dobânzilor de întârziere și a cheltuielilor de judecată.
8. După ce aceste decizii au dobândit autoritate de lucru judecat și au devenit executorii, la 13 și la 27 octombrie 2008, Pohotovosť a depus cereri de executare silită la Okresný súd Prešov (Tribunalul Districtual din Prešov, Slovacia), care le-a admis prin deciziile din 15 și din 16 decembrie 2008.
9. Conform deciziei de trimitere, procedurile de executare în cauză erau încă în desfășurare la momentul introducerii prezentei cereri de decizie preliminară.
10. La 9 iulie 2010, doamna Tomášová a introdus împotriva Ministerului Justiției din Republica Slovacă o cerere de despăgubire în cuantum de 2 000 de euro pentru un prejudiciu care rezulta, potrivit acesteia, din încălcarea dreptului Uniunii de către Okresný súd Prešov (Tribunalul Districtual din Prešov), pentru motivul că, în cadrul procedurilor respective, această instanță a admis cereri de executare silită întemeiate pe o clauză de arbitraj abuzivă și care aveau ca obiect recuperarea unor sume pe baza unei clauze abuzive.
11. Prin hotărârea din 22 octombrie 2010, Okresný súd Prešov (Tribunalul Districtual din Prešov) a respins ca neîntemeiată cererea formulată de doamna Tomášová pentru motivul că aceasta din urmă nu epuizase toate căile de atac de care dispunea, că procedurile de executare în cauză nu se încheiaseră definitiv și că, în consecință, nu se putea pune încă problema unui prejudiciu, astfel încât cererea respectivă fusese introdusă prematur.
12. Doamna Tomášová a formulat apel împotriva acestei hotărâri.
13. Prin ordonanța din 31 ianuarie 2012, Krajský súd v Prešove (Curtea Regională din Prešov, Slovacia) a anulat hotărârea respectivă și a trimis cauza spre rejudecare la Okresný súd Prešov (Tribunalul Districtual din Prešov). Aceasta a apreciat că argumentația prezentată de Okresný súd Prešov (Tribunalul Districtual din Prešov) pentru a motiva respingerea cererii de despăgubire formulate de doamna Tomášová nu era convingătoare.
14. În aceste condiții, Okresný súd Prešov (Tribunalul Districtual din Prešov) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:
 - „1) Recuperarea, în cadrul unei proceduri de executare desfășurate în temeiul unei sentințe arbitrale, a unei sume care decurge dintr-o clauză abuzivă contrară jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene constituie o încălcare gravă a dreptului Uniunii Europene?

- 2) Răspunderea unui stat membru pentru încălcarea dreptului [Uniunii] poate interveni înainte ca partea din procedură să epuizeze toate căile de atac de care dispune, în conformitate cu ordinea juridică a statului membru, în cadrul unei proceduri de executare a unei hotărâri? Având în vedere situația de fapt din cauză, o astfel de răspundere a statului membru poate, în acest caz, să intervină chiar înainte de închiderea procedurii de executare și înainte de a fi epuizată posibilitatea reclamantei de a solicita restituirea plății nedatorate?
- 3) În cazul unui răspuns afirmativ, acțiunea unui organ, precum cea descrisă de reclamantă, ținând seama de situația de fapt din speță, mai precis de pasivitatea absolută a reclamantei și de neepuizarea tuturor căilor de atac permise de dreptul statului membru, constituie o încălcare suficient de gravă a dreptului [Uniunii]?
- 4) În cazul în care, în prezenta speță, sunt întrunite condițiile unei încălcări suficient de grave a dreptului [Uniunii], suma solicitată de reclamantă corespunde prejudiciului pentru care răspunde statul membru? Este posibil ca prejudiciul astfel înțeles să coincidă cu creanța recuperată, care constituie o îmbogățire fără justă cauză?
- 5) Acțiunea întemeiată pe îmbogățirea fără justă cauză, înțeleasă drept cale de atac, are prioritate față de acțiunea în despăgubire?”

15. Au depus observații scrise guvernele slovac și ceh, precum și Comisia Europeană.

16. La 18 decembrie 2015, Curtea a adresat o cerere de lămuriri instanței de trimitere în aplicarea articolului 101 din Regulamentul de procedură al Curții. Prin această cerere, instanței de trimitere i s-a solicitat să precizeze dacă și în ce condiții a fost chemată să se pronunțe în ultimă instanță în cadrul procedurii de executare în discuție în litigiul principal. Instanța a răspuns acestei solicitări printr-o scrisoare primită la Curte la 16 februarie 2016.

II – Analiză

17. Prezenta cauză privește condițiile de angajare a răspunderii unui stat membru în vederea solicitării de despăgubiri pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii imputabile unei instanțe naționale. Întrebările adresate se încadrează în contextul specific al unui litigiu privind executarea silită a unei hotărâri arbitrale care are la origine încheierea unui contract de credit de consum despre care se pretinde că include clauze abuzive, în sensul Directivei 93/13.

18. Prin intermediul primelor trei întrebări, care, în opinia noastră, trebuie examinate împreună, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă și în ce condiții o încălcare a dreptului Uniunii, care decurge dintr-o decizie judecătorească, dată în cadrul unei proceduri de executare silită desfășurate în temeiul unei hotărâri arbitrale prin care s-a admis o cerere de recuperare a unor sume în aplicarea unei clauze care trebuie considerată abuzivă, constituie o încălcare „suficient de gravă” de natură să angajeze răspunderea extracontractuală a statului membru în cauză. În acest context, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă are o incidență în această privință faptul că procedura de executare nu este încheiată, că persoana care face obiectul său a demonstrat o pasivitate absolută și că aceasta nu a epuizat toate căile de atac, precum o acțiune în restituirea plății nedatorate, de care dispune în ordinea juridică respectivă.

19. A patra și a cincea întrebare se referă la domeniul de aplicare al unei eventuale cereri de despăgubire pentru prejudiciul suferit ca urmare a inacțiunii instanței naționale, care constă în faptul că aceasta din urmă a omis să aprecieze caracterul abuziv al clauzelor contractului în cauză, și la corelarea dintre respectiva cerere și alte acțiuni de natură civilă.

A – *Cu privire la primele trei întrebări preliminare: oportunitatea și condițiile de angajare a răspunderii statale ca urmare a neîndeplinirii de către instanța națională de executare silită a obligației sale de a aprecia din oficiu existența unei clauze abuzive în temeiul Directivei 93/13*

20. Prima, a doua și a treia întrebare preliminară ne determină, în esență, să analizăm dacă faptul că instanța națională de executare silită a omis să aprecieze din oficiu dacă clauzele contractului încheiat cu consumatorii din litigiul principal aveau caracter abuziv – și, pe cale de consecință, să înlăture respectivele clauze în cadrul procedurii de executare în litigiu – este de natură să angajeze răspunderea extracontractuală a statului membru în cauză.

21. Această problematică acoperă, în opinia noastră, două aspecte pe care le vom examina succesiv.

22. Primul aspect privește chestiunea dacă, într-o configurație precum cea vizată în speță, răspunderea extracontractuală a statului membru pentru o încălcare a dreptului Uniunii poate fi angajată ca urmare a unui act sau a unei neîndepliniri a obligațiilor de către o instanță națională care pare a fi exclus să fie instanță de ultim grad.

23. Cel de al doilea aspect se raportează la întrebarea dacă și, dacă este cazul, în ce condiții omisiunea de a invoca și de a înlătura existența unei clauze abuzive poate fi considerată o „încălcare suficient de gravă” a unei norme de drept al Uniunii care are ca obiect conferirea de drepturi particularilor.

1. Cu privire la primul aspect: răspunderea instanței naționale de executare silită poate fi angajată înainte de închiderea procedurii de executare și în condițiile în care partea pretins prejudiciată nu a utilizat toate căile de atac naționale de care dispune?

24. În speță, pare să reiasă din întrebările preliminare că litigiul principal se raportează la o situație în care instanța *a quo* nu este chemată să judece în ultimă instanță. Aceste întrebări par, astfel, să aibă sens numai în cazul în care ar trebui să se considere că procedura de executare în litigiu nu a fost închisă definitiv. Astfel cum interpretăm dosarul, ar părea că o hotărâre definitivă obligatorie pentru reclamanta din litigiul principal nu a intervenit încă pe fond și că reiese că aceasta din urmă a introdus o cerere de despăgubire pentru prejudiciul pe care l-ar fi suferit ca urmare a unei decizii judecătorești care putea fi supusă unei căi de atac jurisdicționale ordinare.

25. Cu toate acestea, nu reiese în mod clar din dosarul înaintat Curții dacă, în litigiul principal, Okresný súd Prešov (Tribunalul Districtual din Prešov) judecă sau nu judecă în ultimă instanță.

26. Instanța de trimitere nu a oferit, în scrisoarea prin care a dat curs cererii de lămuriri formulate de Curte, un răspuns categoric cu privire la aceste aspecte. Din dreptul național aplicabil ar reieși că ordonanța instanței de respingere a unei cereri de încuviințare a executării poate fi supusă unei căi de atac³. De asemenea, decizia prin care sunt admise obiecțiile debitorului ar putea face obiectul unei căi de atac ordinare⁴. Reiese astfel, așa cum a indicat guvernul slovac, că, în împrejurările specifice speței, instanța de executare a cărei procedură face obiectul prezentului litigiu poate fi, dar nu este obligatoriu⁵, o instanță de ultim grad.

3 — A se vedea articolele 44 și 45 din Legea nr. 233/1995 privind executorii judecătorești și procedura de executare, care modifică și completează alte legi.

4 — A se vedea articolul 50 din legea citată anterior și articolul 202 alineatul 2 din Legea nr. 99/1993 privind adoptarea Codului de procedură civilă.

5 — A se vedea în această privință hotărârea Okresný súd Prešov (Tribunalul Districtual din Prešov) din 22 octombrie 2010, citată anterior (a se vedea punctul 11 din prezentele concluzii), prin care se respinge, ca fiind introdusă prematur, cererea de despăgubire formulată de reclamanta din litigiul principal, în special pentru motivul că aceasta din urmă nu a epuizat toate căile de atac de care dispunea, precum o cerere de anulare a sentinței arbitrale în litigiu.

27. Apreciem totuși că această ultimă considerație se află în centrul problematicii referitoare la angajarea răspunderii statelor membre pentru neîndeplinirea unei obligații de către instanțele din cadrul ordinii sale juridice.

28. Desigur, este stabilit că principiul răspunderii statelor membre pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcarea dreptului Uniunii, consacrat prin Hotărârea Francovich și alții⁶ și ale cărui condiții pentru angajarea răspunderii au fost precizate în Hotărârea Brasserie du pêcheur și Factortame⁷, este valabil pentru *orice ipoteză de încălcare a dreptului Uniunii* de către un stat membru și *indiferent de organul statului membru* a cărui acțiune sau omisiune se află la originea încălcării⁸.

29. Astfel, Curtea a precizat în Hotărârea Köbler⁹ că acest principiu era de asemenea aplicabil, în anumite condiții, atunci când încălcarea dreptului Uniunii decurgea dintr-o decizie a unei instanțe naționale.

30. Prin urmare, nu se poate exclude de la bun început ca, în general, răspunderea statului să fie angajată pentru o încălcare a dreptului Uniunii care își are originea într-un comportament sau o omisiune a unei instanțe naționale, indiferent de natura sa sau de locul său în cadrul organizării judiciare în cauză.

31. Dacă, în teorie, orice decizie a unei instanțe naționale care încalcă dreptul Uniunii poate fi de natură să angajeze răspunderea statului, ea nu este însă întotdeauna suficientă în toate cazurile pentru a angaja această răspundere.

32. În cazul în care acest comportament sau această omisiune are loc în exercitarea funcției jurisdicționale și este de natură să fie supusă unui control conform normelor de procedură aplicabile la nivel național, în cadrul unui apel sau al unui recurs îndreptat împotriva hotărârii în litigiu, decizia instanței de ultim grad este cea care dă naștere, *ultima ratio*, unui comportament sau unei omisiuni din partea statului contrare dreptului Uniunii.

33. Reiese astfel în mod clar din Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513), precum și din jurisprudența ulterioară acesteia¹⁰ că, într-o astfel de configurație, acest principiu nu pare a fi valabil decât în privința instanțelor de ultim grad.

34. Astfel, în această hotărâre de principiu, întemeindu-se în special pe rolul esențial jucat de puterea judecătorească în protecția drepturilor de care beneficiază particularii în temeiul normelor Uniunii și pe circumstanța că o instanță de ultim grad reprezintă, prin definiție, ultima instanță în fața căreia aceștia pot invoca drepturile conferite de dreptul Uniunii, Curtea a dedus că protecția acestor drepturi ar fi diminuată – iar deplina eficacitate a normelor Uniunii care conferă astfel de drepturi ar fi pusă în discuție – dacă s-ar exclude ca particularii să poată obține, în anumite condiții, repararea prejudiciilor cauzate printr-o încălcare a dreptului Uniunii imputabilă unei *decizii a unei instanțe naționale de ultim grad*¹¹.

6 — Hotărârea din 19 noiembrie 1991 (C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428, punctele 31-37).

7 — Hotărârea din 5 martie 1996 (C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 74).

8 — A se vedea în special Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame (C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 34).

9 — Hotărârea din 30 septembrie 2003 (C-224/01, EU:C:2003:513, punctele 33-36).

10 — A se vedea Hotărârea din 13 iunie 2006, Traghetti del Mediterraneo (C-173/03, EU:C:2006:391, punctul 31), Hotărârea din 24 noiembrie 2011, Comisia/Italia (C-379/10, EU:C:2011:775), Hotărârea din 9 septembrie 2015, Ferreira da Silva e Brito și alții (C-160/14, EU:C:2015:565, punctul 47), precum și Hotărârea din 6 octombrie 2015, Târșia (C-69/14, EU:C:2015:662, punctul 40).

11 — Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513, punctele 33-36).

35. În același sens, Curtea a indicat în mod clar, în Hotărârea *Traghetti del Mediterraneo*¹², că, având în vedere trăsăturile specifice funcției jurisdicționale, precum și cerințele legitime ale securității juridice, răspunderea statului, într-o asemenea ipoteză, nu este nelimitată. Potrivit hotărârii menționate, „această răspundere poate fi angajată *numai în cazul excepțional în care instanța națională [s-ar pronunța] în calitate de instanță de ultim grad*”¹³.

36. Mai recent, în Hotărârea *Târșia*¹⁴, Curtea a reținut că tocmai în raport cu faptul că decizia judecătorească prin care domnul *Târșia* a fost obligat la plata unei taxe rămăsese definitivă – decizie care, în esență, a fost declarată ulterior incompatibilă cu dreptul Uniunii – trebuia să se aibă în vedere posibilitatea de a angaja răspunderea statului pentru ca persoana în cauză să obțină protecția juridică a drepturilor sale.

37. Cu toate că au fost declanșate anumite dezbateri doctrinare pentru a se clarifica dacă această angajare a răspunderii statale putea eventual să rezulte din decizii ale instanțelor naționale care nu se pronunță în mod necesar în ultimă instanță¹⁵, considerăm că reiese din jurisprudența deja consacrată a Curții că angajarea acestei răspunderi este în mod clar circumscrisă omisiunilor instanțelor naționale ale căror decizii nu pot fi supuse unei căi de atac ordinare.

38. Astfel, inovația introdusă prin Hotărârea *Köbler*¹⁶, care decurge din concepția *extensivă și unitară* pe care Curtea o are asupra noțiunii de „stat” în ceea ce privește angajarea răspunderii extracontractuale pentru încălcarea dreptului Uniunii, avea sens în speță doar în prezența unei decizii imputabile unei instanței naționale de ultim grad – ceea ce nu presupune totuși să fie vorba în mod obligatoriu despre o instanță supremă.

39. Apreciem că această considerație reiese fără ambiguitate din hotărârea respectivă. Astfel, în opinia noastră, în această hotărâre Curtea a insistat asupra naturii definitive a deciziilor instanțelor de ultim grad. Curtea a arătat astfel „că o instanță [națională] de ultim grad reprezintă prin definiție ultima instanță în fața căreia particularii pot invoca drepturile conferite de dreptul comunitar” și că o „încălcarea acestor drepturi printr-o decizie a unei astfel de instanțe care a devenit definitivă, întrucât nu poate în mod normal să facă obiectul unei remedieri, nu poate priva particularii de posibilitatea de a angaja răspunderea statului pentru a obține pe această cale o protecție juridică a drepturilor lor”¹⁷.

40. Considerăm că această concluzie asigură în plus un echilibru just între, pe de o parte, necesitatea de a garanta într-o manieră efectivă drepturile de care beneficiază particularii în temeiul dreptului Uniunii și, pe de altă parte, particularitățile care caracterizează intervenția organelor judiciare în fiecare stat membru, precum și dificultățile cu care se pot confrunta instanțele naționale în exercitarea funcției jurisdicționale.

41. Cu alte cuvinte, există o încălcare a dreptului Uniunii de natură să angajeze răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat de o decizie cu caracter jurisdicțional numai într-o situație care reflectă nereușita unui sistem judiciar în ansamblul său, și anume în cazul în care o instanță de ultim grad nu a fost în măsură să garanteze în mod efectiv protecția unui drept conferit de dreptul Uniunii. Pentru a

12 — Hotărârea din 13 iunie 2006 (C-173/03, EU:C:2006:391, punctul 32).

13 — Sublinierea noastră.

14 — Hotărârea din 6 octombrie 2015 (C-69/14, EU:C:2015:662, punctul 40).

15 — A se vedea în special Beutler, B., „State Liability for Breaches of Community Law by National Courts: Is the Requirement of a Manifest Infringement of the Applicable Law an Insurmountable Obstacle”, *Common Market Law Review* 46, 2009, nr. 3, p. 773-804 (în special p. 789), și Huglo, J.-G., „La responsabilité des États membres du fait des violations du droit communautaire commises par les juridictions nationales: un autre regard”, *Gazette du Palais*, 12 iunie 2004, I Jur., p. 34.

16 — Hotărârea din 30 septembrie 2003 (C-224/01, EU:C:2003:513).

17 — Hotărârea din 30 septembrie 2003, *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 34).

fi vorba despre o neîndeplinire a obligațiilor de către un stat care să poată fi imputabilă unei neîndepliniri a obligațiilor de natură judiciară, considerăm că este necesar să ne aflăm în prezența unei decizii judecătorești rămase definitivă și care este de natură să consfințească situațiile juridice ale persoanelor în cauză pe viitor¹⁸.

42. După cum demonstrează, în opinia noastră, jurisprudența Curții¹⁹, această concluzie pare să fie valabilă atât pentru ipoteza în care instanța de trimitere nu și-a îndeplinit obligația de a efectua o trimitere preliminară, care, în temeiul articolului 267 al treilea paragraf TFUE, incumbă instanțelor ale căror decizii nu sunt supuse vreunei căi de atac în dreptul intern atunci când au îndoieli cu privire la interpretarea dreptului Uniunii, cât și în cazul în care este în discuție respectarea dreptului material al Uniunii, precum cel care impune instanțelor, în temeiul efectivității Directivei 93/13 și în special a articolului 6 alineatul (1) din aceasta, să aprecieze caracterul abuziv al clauzelor conținute în contractele încheiate cu consumatorii și, eventual, să le înlăture.

43. Necesitatea de a conferi consumatorilor, parte considerată în mod tradițional vulnerabilă, o protecție specială, precum și statutul de ordine publică conferit de Curte normelor care asigură o protecție consumatorilor în temeiul Directivei 93/13²⁰ sunt de natură să determine reconsiderarea acestei concluzii sau moderarea sa, ținând seama de limitele care se impun principiului autonomiei procedurale în privința condițiilor concrete de angajare a răspunderii statului?

44. În opinia noastră, răspunsul este negativ.

45. Considerăm că efectivitatea Directivei 93/13 este asigurată de facultatea, chiar obligația în anumite ipoteze, care revine instanței naționale de a sesiza caracterul abuziv și de posibilitatea instanței de ultim grad de a-și exercita controlul asupra unei decizii luate cu încălcarea acestei obligații. În opinia noastră, ar fi excesiv să se aibă în vedere angajarea răspunderii extracontractuale a statului în toate cazurile în care se susține că o instanță, indiferent de locul său în cadrul arhitecturii jurisdicționale naționale și de nivelul său de intervenție, nu și-a îndeplinit obligația de a aprecia caracterul abuziv al unei clauze contractuale conținute într-un contract încheiat între un consumator și un profesionist și, în anumite cazuri, de a înlătura respectiva clauză.

46. Cu toate acestea, deși principiul efectivității nu este, prin urmare, repus în discuție, situația ar putea fi diferită din perspectiva principiului echivalenței²¹. Astfel, dacă condițiile de angajare a răspunderii evidențiate de Curte sunt necesare și suficiente pentru a da naștere, în beneficiul particularilor, unui drept de a obține repararea prejudiciului, nu se poate exclude ca răspunderea statului să poată fi angajată în condiții mai puțin restrictive în temeiul dreptului național. Prin urmare, în cazul în care, în temeiul dreptului național aplicabil, este posibilă angajarea răspunderii instanțelor care nu sunt de ultim grad pentru încălcarea normelor de drept naționale aplicabile, această posibilitate ar trebui să fie de asemenea deschisă în aceleași condiții pentru ipoteza în care instanța națională a încălcat drepturile de care beneficiază particularii în temeiul dreptului Uniunii și în special cele care decurg din Directiva 93/13.

18 — Astfel cum s-a exprimat avocatul general Geelhoed în Concluziile prezentate în cauza Comisia/Italia (C-129/00, EU:C:2003:319, punctul 63), la fel ca ceea ce justifică structura articolului 234 CE (devenit articolul 267 TFUE) în ceea ce privește obligația de a efectua o trimitere preliminară, ideea este că deciziile individuale ale unor instanțe naționale inferioare care aplică incorect dreptul Uniunii pot fi încă remediate în cadrul ierarhiei jurisdicționale naționale. Presupunând chiar că această remediere nu are loc, o singură decizie eronată a unei instanțe inferioare nu determină obligatoriu o atingere adusă efectului util al dispoziției în cauză în cadrul statului membru. În schimb, astfel de consecințe sunt în mod evident posibile în cazul unei jurisprudențe naționale contrare a instanței naționale supreme, care va fi astfel considerată de instanțele inferioare ca având autoritate în ordinea juridică națională.

19 — Astfel, în cauzele în care s-au pronunțat Hotărârea din 13 iunie 2006, Traghetti del Mediterraneo (C-173/03, EU:C:2006:391) și Hotărârea din 24 noiembrie 2011, Comisia/Italia (C-379/10, EU:C:2011:775), neîndeplinirea obligațiilor reproșată instanței naționale de ultim grad consta în modul în care interpreta normele de drept.

20 — A se vedea Hotărârea din 4 iunie 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, punctul 56).

21 — În această privință, dorim să subliniem că tocmai în temeiul principiului echivalenței a fost consacrată în Hotărârea din 6 octombrie 2009, Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615, punctele 49-59), obligația instanței naționale, sesizată cu o acțiune în executarea silită a unei sentințe arbitrale care a dobândit autoritate de lucru judecat, de a aprecia caracterul abuziv al clauzei arbitrale cuprinse într-un contract încheiat între un profesionist și un consumator.

47. Din toate aceste considerații rezultă că, sub rezerva respectării principiului echivalenței, dreptul Uniunii nu impune în sine statului membru obligația de a repara prejudiciul care rezultă dintr-o decizie judecătorească care poate fi încă supusă unei căi de atac ordinare.

48. În concluzie, răspunderea unui stat membru pentru prejudiciul cauzat unui particular printr-o încălcare a dreptului Uniunii săvârșită de o instanță națională poate fi angajată doar în cazul excepțional în care această instanță este de ultim grad, ceea ce, în ceea ce privește litigiul principal, revine instanței de trimitere să verifice, ținând cont de împrejurările specifice ale acestui litigiu.

49. În ipoteza în care instanța de trimitere trebuie să fie considerată, în cadrul procedurii principale, o instanță de ultim grad, s-ar ridica în continuare întrebarea în ce măsură aceasta a încălcat într-un mod suficient de grav o normă de drept care are ca obiect conferirea de drepturi particularilor.

2. Cu privire la al doilea aspect: în ce condiții omisiunea de a aprecia existența unor clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii și, dacă este cazul, de a înlătura respectivele clauze poate fi considerată o încălcare suficient de gravă a unei norme de drept a Uniunii care are ca obiect conferirea de drepturi particularilor?

50. În ceea ce privește condițiile de angajare a răspunderii unui stat membru ca urmare a unei încălcări a dreptului Uniunii, Curtea s-a pronunțat în mod repetat că particularii prejudiciați au un drept la repararea prejudiciului suferit dacă sunt îndeplinite trei condiții, și anume norma de drept al Uniunii încălcată să aibă ca obiect conferirea de drepturi particularilor, încălcarea acestei norme să fie suficient de gravă și să existe o legătură directă de cauzalitate între încălcarea obligației și prejudiciul suferit de particulari²². Răspunderea unui stat membru pentru prejudiciile cauzate printr-o decizie a unei instanțe de ultim grad care încalcă o normă de drept al Uniunii este guvernată de aceleași condiții²³.

51. Punerea în aplicare a acestor condiții care permit stabilirea răspunderii statelor membre pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii trebuie, în principiu, să fie efectuată de instanțele naționale, conform îndrumărilor furnizate de Curte pentru a proceda la această punere în aplicare²⁴.

52. Aceste orientări pot fi sintetizate după cum urmează.

53. În primul rând, trebuie să se stabilească dacă norma încălcată are ca obiect conferirea de drepturi particularilor. Avem puține îndoieli că dispozițiile Directivei 93/13 și obligațiile impuse instanțelor naționale în vederea asigurării efectivității depline creează pentru particulari drepturi pe care instanțele naționale trebuie să le protejeze.

22 — A se vedea în special Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame (C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 51), Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 51), Hotărârea din 12 decembrie 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation (C-446/04, EU:C:2006:774, punctul 209), Hotărârea din 25 noiembrie 2010, Fuß (C-429/09, EU:C:2010:717, punctul 47), precum și Hotărârea din 14 martie 2013, Leth (C-420/11, EU:C:2013:166, punctul 41).

23 — A se vedea Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 52).

24 — A se vedea Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 100), Hotărârea din 12 decembrie 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation (C-446/04, EU:C:2006:774, punctul 210) și Hotărârea din 25 noiembrie 2010, Fuß (C-429/09, EU:C:2010:717, punctul 48).

54. În al doilea rând și în ceea ce privește condiția privind existența unei încălcări „vădite”, este astfel stabilit faptul că, ținând seama de trăsăturile specifice funcției jurisdicționale, precum și de cerințele legitime ale securității juridice, răspunderea statului pentru prejudiciile cauzate particularilor ca urmare a încălcării dreptului Uniunii printr-o decizie a unei instanțe naționale nu este nelimitată. Astfel, pe lângă faptul amintit anterior că această răspundere nu poate fi angajată decât în cazul excepțional în care instanța națională în cauză se pronunță în ultimă instanță, trebuie să se aprecieze dacă aceasta din urmă a încălcat în mod vădit dreptul aplicabil²⁵.

55. În ce constă obligația impusă instanței naționale de a invoca din oficiu existența unei clauze abuzive într-un contract încheiat între un consumator și un profesionist?

56. Amintim că sistemul de protecție instituit de Directiva 93/13 se întemeiază pe ideea potrivit căreia consumatorul se află într-o situație de inferioritate față de profesionist în ceea ce privește atât puterea de negociere, cât și nivelul de informație, situație care îl determină să adere la condițiile formulate în prealabil de profesionist, fără a putea exercita o influență asupra conținutului acestora²⁶.

57. Având în vedere o asemenea situație de inferioritate, articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 prevede că clauzele abuzive nu creează obligații pentru consumator. După cum rezultă din jurisprudență, este vorba despre o dispoziție imperativă care urmărește să substituie echilibrul formal pe care îl instituie contractul între drepturile și obligațiile cocontractanților printr-un echilibru real, de natură să restabilească egalitatea dintre aceste părți²⁷.

58. Pentru a asigura protecția consacrată de Directiva 93/13, Curtea a subliniat de asemenea, în mai multe rânduri, că situația de inegalitate care există între consumator și profesionist nu poate fi compensată decât printr-o intervenție pozitivă, exterioară părților la contract²⁸.

59. În lumina acestor principii, Curtea a considerat că instanța națională este obligată să aprecieze din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale²⁹.

60. În ceea ce privește întrebarea dacă o instanță a săvârșit o „încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii” prin aceea că a omis să invoce, în împrejurări precum cele descrise în decizia de trimitere, caracterul abuziv al unei clauze conținute într-un contract încheiat cu consumatorii, mai multe elemente sunt, potrivit jurisprudenței³⁰, relevante, elemente pe care le putem clasifica, în opinia noastră, în două categorii.

61. Prima categorie se raportează la gradul general de claritate și de precizie al normei încălcate, ceea ce implică, dacă este cazul, să se determine dacă există o jurisprudență clară a Curții cu privire la chestiunea de drept cu care este sesizată instanța națională. Cea de a doua categorie se referă la ansamblul împrejurărilor specifice care caracterizează situația vizată, precum marja de apreciere lăsată organelor naționale prin norma încălcată, caracterul flagrant, intenționat și/sau scuzabil al pretensei

25 — A se vedea Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 53), precum și Hotărârea din 13 iunie 2006, Traghetti del Mediterraneo (C-173/03, EU:C:2006:391, punctele 32 și 42).

26 — Hotărârea din 27 iunie 2000, Océano Grupo Editorial și Salvat Editores (C-240/98-C-244/98, EU:C:2000:346, punctul 25), precum și Hotărârea din 26 octombrie 2006, Mostaza Claro (C-168/05, EU:C:2006:675, punctul 25).

27 — Hotărârea din 26 octombrie 2006, Mostaza Claro (C-168/05, EU:C:2006:675, punctul 36), și Hotărârea din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, punctul 25).

28 — A se vedea Hotărârea din 27 iunie 2000, Océano Grupo Editorial și Salvat Editores (C-240/98-C-244/98, EU:C:2000:346, punctul 27), Hotărârea din 26 octombrie 2006, Mostaza Claro (C-168/05, EU:C:2006:675, punctul 26), Hotărârea din 6 octombrie 2009, Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615, punctul 31), precum și Hotărârea din 14 iunie 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, punctul 41).

29 — A se vedea în special Hotărârea din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, punctul 32), și Hotărârea din 6 octombrie 2009, Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615, punctul 32).

30 — A se vedea Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513, punctele 53-55), și Hotărârea din 13 iunie 2006, Traghetti del Mediterraneo (C-173/03, EU:C:2006:391, punctul 32).

neîndepliniri a obligațiilor, precum și ansamblul elementelor de fapt și de drept aduse la cunoștința instanței naționale în special de către părțile din litigiu. Cu privire la acest al doilea aspect, Curtea a arătat că revine instanței naționale sesizate cu o cerere de despăgubire obligația de a ține seama de toate elementele care caracterizează situația care îi este prezentată³¹.

62. În primul rând, în ceea ce privește aspectul dacă norma încălcată este suficient de clară și de precisă, este de netăgăduit că o încălcare a dreptului Uniunii este vădit gravă atunci când a persistat în pofida pronunțării unei hotărâri de constatare a încălcării imputate, a unei hotărâri preliminare sau a unei jurisprudențe consacrate a Curții în materie din care rezultă caracterul ilicit al comportamentului în cauză³².

63. În speță, în ceea ce privește obligația instanței de executare silită a unei hotărâri arbitrale de a invoca din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale, considerăm că această regulă, formulată pe cale pretoriană de către Curte, nu era obligatoriu caracterizată, la data deciziilor de încuviințare a executării silită în discuție în cauza principală, de gradul de claritate și de precizie necesar. În special, nu este evidentă concluzia în sensul că această regulă reieșea în mod clar din jurisprudență la momentul adoptării deciziilor judecătorești din 15 și, respectiv, din 16 decembrie 2008, în discuție în cauza principală.

64. Două motive principale ne conduc la această concluzie.

65. În primul rând, se pare că Curtea, sesizată în cadrul unor trimiteri preliminare în interpretarea dispozițiilor Directivei 93/13 efectuate în cadrul unor litigii de natură foarte variată, nu a oferit întotdeauna un răspuns clar la chestiunea dacă instanța națională „trebuia” sau „putea” invoca o clauză pe care o considera abuzivă și, în caz afirmativ, dacă putea sau trebuia să o înlăture. Deși jurisprudența cea mai recentă se pronunță indiscutabil în favoarea unei obligații a instanței de a pune în discuție caracterul abuziv al unei clauze în anumite împrejurări³³ și, dacă este cazul, de a deduce din aceasta toate consecințele, această situație nu s-a regăsit întotdeauna. Formulările utilizate de Curte au fost marcate mult timp de o anumită ambiguitate, care se explică cel mai adesea prin circumstanțele specifice fiecărei cauze în parte³⁴.

66. Pe de altă parte, în numeroase cauze, a fost vorba doar despre o obligație a instanței de a aprecia caracterul abuziv al clauzelor supuse aprecierii sale în împrejurări deosebit de specifice. Potrivit unei formulări în prezent consacrate, instanța națională este obligată să analizeze din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale care se încadrează în domeniul de aplicare al Directivei 93/13, suplinind în acest fel dezechilibrul existent între consumator și profesionist, *de îndată ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop*³⁵.

31 — A se vedea Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 54).

32 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 12 decembrie 2006, Test Claimants in the FII Group Litigation (C-446/04, EU:C:2006:774, punctul 214 și jurisprudența citată).

33 — A se vedea în special Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 46), Hotărârea din 30 mai 2013, Asbeek Brusse și de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, punctul 49), Hotărârea din 27 februarie 2014, Pohotovost' (C-470/12, EU:C:2014:101, punctul 34), Hotărârea din 30 aprilie 2014, Barclays Bank (C-280/13, EU:C:2014:279, punctul 34), Hotărârea din 17 iulie 2014, Sánchez Morcillo și Abril García (C-169/14, EU:C:2014:2099, punctul 24), Hotărârea din 9 iulie 2015, Bucura (C-348/14, EU:C:2015:447, nepublicată, punctele 43 și 44), precum și Ordonanța 16 iulie 2015, Sánchez Morcillo și Abril García (C-539/14, EU:C:2015:508, punctele 26-28).

34 — Se pare că, începând cu Hotărârea din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, punctul 32), Curtea s-a pronunțat cu claritate în sensul unei „obligații” a instanței naționale, în plus față de posibilitatea care îi fusese recunoscută acesteia în cauze precedente.

35 — A se vedea în special Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 46 și jurisprudența citată).

67. În al doilea rând, această consacrare a unei „obligatii” este și mai puțin evidentă în ceea ce privește procedurile de executare silită, precum cea în discuție în cauza principală, care implică adesea o intervenție marginală³⁶, chiar inexistentă³⁷, a instanței naționale competente. Astfel cum am avut deja ocazia de a menționa, nu este neobișnuit ca, în cadrul unor astfel de proceduri, care se desfășoară conform unei scheme simplificate, instanța să nu fie în măsură să ia cunoștință de toate elementele de fapt și de drept relevante.

68. Astfel, trebuie arătat că abia în Ordonanța Pohotovost³⁸ – Curtea a examinat o situație precum cea în discuție în litigiul principal și a declarat printre altele că, în cazul în care instanța națională sesizată cu o acțiune având ca obiect executarea silită a unei sentințe arbitrale definitive trebuie, potrivit normelor de procedură interne, să aprecieze din oficiu dacă o clauză arbitrală este contrară normelor naționale de ordine publică, ea este de asemenea obligată să aprecieze din oficiu caracterul abuziv al acestei clauze în raport cu articolul 6 din Directiva 93/13, de îndată ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest sens.

69. Deși această ordonanță se referă, desigur, la jurisprudența elaborată până atunci de Curte³⁹ pentru a răspunde la întrebările care erau adresate, nu se poate exclude că, din perspectiva instanței naționale, obligațiile care îi revin pe cale de consecință ar fi putut suscita câteva îndoieli.

70. În această privință, considerăm că faptul că Curtea a considerat oportun să soluționeze cauza C-76/10, Pohotovost⁴⁰, prin intermediul unei ordonanțe adoptate în temeiul articolului 104 alineatul (3) primul paragraf din Regulamentul de procedură al Curții, în versiunea în vigoare la data cauzei menționate⁴¹, nu este nicidecum determinant pentru a considera că obligațiile care se impun instanței de executare a unei sentințe arbitrale reieșeau „în mod clar și precis” din jurisprudență.

71. Considerăm astfel că aprecierea chestiunii dacă instanța națională se confrunta cu o normă de drept clară și precisă nu are legătură cu opțiunea Curții de a recurge, pentru interpretarea unei astfel de norme, la un tratament procedural simplificat. Simplul fapt că o cerere de decizie preliminară a putut fi introdusă permite să se prezume că, cel puțin pentru o parte a instanțelor naționale, norma de drept în cauză era de natură a ridica dificultăți de interpretare.

72. Astfel cum a susținut avocatul general în cauza în care a fost pronunțată Hotărârea din 4 iunie 2002, Lyckeskog (C-99/00, EU:C:2002:329)⁴², în ceea ce privește legătura care putea fi realizată între chestiunea caracterului evident al existenței unei îndoieli rezonabile care obligă instanța națională să efectueze o trimitere preliminară în temeiul jurisprudenței Cilfit și alții⁴³ și formularea articolului 104 alineatul (3) din vechiul Regulament de procedură al Curții, „[î]n primul caz, astfel, se ține seama, practic, de calitatea și de consistența îndoielilor pe care trebuie să le aibă *instanța națională* în ceea

36 — Astfel cum am arătat în luarea de poziție în cauza Sánchez Morcillo și Abril García (C-169/14, EU:C:2014:2110, punctul 53), o procedură de executare precum cea în discuție în această cauză, care are drept obiect recuperarea unei creanțe înzestrate cu un titlu executoriu prezumat valid, este, prin chiar natura sa, foarte diferită de procedura de fond.

37 — A se vedea în special Hotărârea din 1 octombrie 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637), în ceea ce privește procedura simplificată de executare silită notarială existentă în Ungaria.

38 — Ordonanța din 16 noiembrie 2010 (C-76/10, EU:C:2010:685, punctul 51).

39 — Hotărârea din 27 iunie 2000, Océano Grupo Editorial și Salvat Editores (C-240/98-C-244/98, EU:C:2000:346), Hotărârea din 21 noiembrie 2002, Cofidis (C-473/00, EU:C:2002:705), Hotărârea din 26 octombrie 2006, Mostaza Claro (C-168/05, EU:C:2006:675), Hotărârea din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350), precum și Hotărârea din 6 octombrie 2009, Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615).

40 — Ordonanța din 16 noiembrie 2010 (EU:C:2010:685).

41 — Această dispoziție prevedea că, atunci când răspunsul la o întrebare formulată cu titlu preliminar poate fi în mod clar dedus din jurisprudență sau atunci când răspunsul nu lasă loc niciunei îndoieli rezonabile, Curtea, după ascultarea avocatului general, putea oricând să se pronunțe prin ordonanță motivată.

42 — Concluziile avocatului general Tizzano prezentate în cauza Lyckeskog (C-99/00, EU:C:2002:108, punctul 74).

43 — Hotărârea din 6 octombrie 1982, Cilfit și alții (283/81, EU:C:1982:335).

ce privește o chestiune de drept comunitar pentru a decide să sesizeze sau să nu sesizeze Curtea de Justiție; în al doilea caz, în schimb, este vorba despre îndoielile pe care răspunsul la întrebare le poate, eventual, determina *pentru Curte* în ceea ce privește alegerea procedurii de urmat pentru a răspunde la întrebare”⁴⁴.

73. În al doilea rând, chiar presupunând că norma de drept care are ca obiect conferirea de drepturi particularilor în discuție în speță este considerată a fi consacrată la momentul faptelor relevante, cel de al doilea aspect pe care, în opinia noastră, trebuie să îl examinăm pentru a stabili dacă este vorba într-adevăr despre o „încălcare vădită” a unei norme de drept ține de ansamblul circumstanțelor din speță.

74. Astfel, instanța este obligată să invoce din oficiu caracterul abuziv al unei clauze – și, dacă este cazul, să o înlăture – numai atunci când dispune de *toate elementele de fapt și de drept relevante*. Această luare în considerare a tuturor împrejurărilor este determinantă și reprezintă motivul pentru care Curtea, deși a acceptat să interpreteze criteriile generale utilizate de legiuitorul european la articolul 3 din Directiva 93/13 pentru a defini noțiunea de clauză abuzivă, s-a abținut în general să se pronunțe cu privire la aplicarea acestor criterii în privința unei clauze particulare⁴⁵.

75. Considerăm că, printre elementele de fapt de care trebuie să se țină seama figurează reactivitatea sau, dimpotrivă, pasivitatea consumatorului vizat. Curtea a precizat astfel că, deși Directiva 93/13 impune în litigiile dintre un profesionist și un consumator o intervenție pozitivă, exterioară părților din contract, a instanței naționale sesizate cu astfel de litigii, respectarea principiului efectivității nu poate merge până la a suplini integral pasivitatea totală a consumatorului vizat. În consecință, faptul că consumatorul poate invoca protecția dispozițiilor legislative privind clauzele abuzive numai dacă inițiază o procedură jurisdicțională nu poate fi considerat, în sine, contrar principiului efectivității⁴⁶.

76. Această ultimă cerință, respectiv cea care impune să se țină seama de eforturile depuse de persoana care se pretinde prejudiciată pentru a evita sau cel puțin a limita întinderea prejudiciului suferit a fost formulată explicit de Curte⁴⁷ și prezintă o legătură indiscutabilă cu necesitatea de a fi în prezența unei decizii judecătorești care provine de la o instanță de ultim grad⁴⁸.

77. În definitiv, nu putem decât să constatăm că obligația de a aprecia din oficiu caracterul abuziv al clauzelor contractuale în aplicarea Directivei 93/13 există numai în cazul în care instanța națională dispune de elementele de fapt sau de drept necesare în acest sens.

78. O astfel de apreciere este eminentamente subiectivă și revine instanței naționale. Pentru a fi posibil să se constate că omisiunea instanței de a aprecia și, dacă este cazul, de a înlătura clauze abuzive conținute în contracte încheiate între consumatori și profesioniști prezintă un caracter clar care poate fi sancționat din perspectiva răspunderii statului pentru încălcarea dreptului Uniunii, trebuie să se țină seama de caracterul scuzabil sau nescuzabil al acestei omisiuni.

79. Faptul că s-a atras atenția instanței sesizate asupra acestui aspect, fie de către însuși consumatorul, fie prin alt mijloc de informare, prezintă de asemenea o mare importanță.

44 — Sublinierea noastră.

45 — Hotărârea din 1 aprilie 2004, Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, EU:C:2004:209, punctele 22 și 23).

46 — Hotărârea din 1 octombrie 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637, punctul 62 și jurisprudența citată).

47 — A se vedea Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame (C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctele 84 și 85).

48 — În Hotărârea din 24 martie 2009, Danske Slagterier (C-445/06, EU:C:2009:178, punctul 69), Curtea precizase astfel că nu se opune dreptului Uniunii „aplic[area] unei reglementări naționale care prevede că un particular nu poate obține repararea unui prejudiciu a cărui apariție acesta a omis, intenționat sau din neglijență, să o prevină prin utilizarea unei căi legale, cu condiția ca utilizarea acestei căi legale să poată fi impusă în mod rezonabil persoanei vătămate, fapt care trebuie apreciat de instanța de trimitere având în vedere ansamblul împrejurărilor din acțiunea principală. Probabilitatea ca instanța națională să introducă o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare în temeiul articolului 234 CE sau existența unei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor pendinte în fața Curții nu poate constitui, ca atare, un motiv suficient pentru a concluziona că nu este rezonabil să se utilizeze o cale legală”.

B – *Cu privire la a patra și la a cincea întrebare*

80. Astfel cum am menționat anterior, a patra și a cincea întrebare se referă la domeniul de aplicare al unei eventuale cereri de despăgubire a prejudiciului suferit ca urmare a inacțiunii instanței și la corelarea între această cerere și alte acțiuni.

81. Astfel, prin intermediul celei de a patra întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă prejudiciul cauzat prin eventuala încălcare a dreptului Uniunii în discuție în litigiul principal corespunde cuantumului despăgubirii solicitate de doamna Tomášová și dacă acest quantum poate fi asimilat creanței recuperate, respectiv îmbogățirii fără justă cauză. Prin intermediul celei de a cincea întrebări, instanța de trimitere urmărește să se stabilească dacă o acțiune în restituirea plății nedatorate, în calitate de cale de atac, are prioritate față de despăgubirea prejudiciului.

82. Considerăm că întrebările instanței de trimitere privesc aspecte care țin de autonomia procedurală a statelor membre.

83. În această privință, trebuie amintit că, atât timp cât condițiile privind angajarea răspunderii statului sunt îndeplinite, ceea ce revine instanțelor naționale să stabilească, statul este ținut să repare prejudiciul cauzat în cadrul dreptului național al răspunderii, condițiile, atât de fond, cât și de formă, stabilite de legislațiile naționale în materia reparării prejudiciilor neputând fi mai puțin favorabile decât cele referitoare la acțiuni asemănătoare de drept intern (principiul echivalenței) și nici concepute astfel încât să facă, în practică, imposibilă sau excesiv de dificilă obținerea reparării prejudiciului (principiul efectivității)⁴⁹.

84. Rezultă de aici că normele privind evaluarea unui prejudiciu cauzat de o încălcare a dreptului Uniunii sunt stabilite de dreptul național al fiecărui stat membru, fiind necesar ca reglementările naționale în materia reparării prejudiciilor care stabilesc aceste norme să respecte principiile echivalenței și efectivității.

85. De asemenea, corelarea dintre o acțiune în despăgubirea prejudiciului pretins suferit ca urmare a unei încălcări a unei norme de drept și celelalte acțiuni disponibile în temeiul dreptului național, în special acțiunile în restituirea plății nedatorate care ar putea fi inițiate în temeiul dreptului național, se stabilește de legislațiile naționale sub rezerva respectării principiilor echivalenței și efectivității.

86. Revine, așadar, ordinii juridice interne a fiecărui stat membru, sub rezerva respectării principiilor echivalenței și efectivității, să stabilească criteriile care permit constatarea și evaluarea prejudiciului cauzat printr-o încălcare a dreptului Uniunii.

III – Concluzie

87. Propunem să se răspundă la întrebările adresate de Okresný súd Prešov (Tribunalul Districtual din Prešov, Slovacia) după cum urmează:

„1) Nu poate fi angajată răspunderea unui stat membru pentru omisiunea unei instanțe naționale, care intervine în cadrul unei proceduri de executare silită întemeiate pe o sentință arbitrală, de a înlătura o clauză contractuală considerată abuzivă în temeiul Directivei 93/13/CEE a Consiliului din

49 — A se vedea Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții (C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428, punctul 42), Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 58), Hotărârea din 24 martie 2009, Danske Slagterier (C-445/06, EU:C:2009:178, punctul 31), Hotărârea din 25 noiembrie 2010, Fuß (C-429/09, EU:C:2010:717, punctul 62), precum și Hotărârea din 9 septembrie 2015, Ferreira da Silva e Brito și alții (C-160/14, EU:C:2015:565, punctul 50).

5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii, în condițiile în care debitorul din procedura în cauză nu a utilizat toate căile de atac ordinare de care dispune în conformitate cu dreptul național aplicabil.

- 2) Pentru a fi calificată drept încălcare suficient de gravă de natură a angaja răspunderea statului, omisiunea instanței de ultim grad în cadrul unei proceduri de executare silită de a aprecia caracterul abuziv al unei clauze contractuale în temeiul Directivei 93/13 trebuie să ia în considerare toate elementele de fapt și de drept care au fost aduse la cunoștința respectivei instanțe la data la care se pronunță. O astfel de încălcare a dreptului Uniunii nu poate fi considerată drept suficient de gravă atunci când omisiunea instanței naționale de a aprecia caracterul abuziv al unei clauze conținute într-un contract încheiat între un profesionist și un consumator prezintă un caracter scuzabil. În schimb, o astfel de omisiune poate fi calificată drept încălcare suficient de gravă atunci când, în pofida informațiilor care au fost aduse la cunoștința sa, fie de către însuși consumatorul, fie prin alte mijloace, instanța de ultim grad sesizată a omis să invoce din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale conținute într-un astfel de contract.
- 3) Revine, așadar, ordinii juridice interne a fiecărui stat membru, sub rezerva respectării principiilor echivalenței și efectivității, să stabilească criteriile care permit constatarea și evaluarea prejudiciului cauzat eventual printr-o încălcare a dreptului Uniunii.”